

Ebben a négy sorban látta viszont, művé formálva, versként megszólaltatva az augusztus éjszakai gyerekkori megélt és soha meg nem írt költészetélményt és -emléket, ami végérvényesen, egy egész életre a költészet rabjává tette.

Shakespeare szonettjének fordításával mondhatta ki, amit megírni nem adatott meg számára.

A fordítás értelme abban van, ha a másik nyelvre átültetett versben valami igazán személyes nyer formát és válik kimondhatóvá. Ismét a formálás drámája, aminek során a fordító – mint Stevan Raičković a Shakespeare-sonettek fordítása során – 2156 saját rímet „használ el”. Azt gondolom, Fehér Ferenc, amikor Stevan Raičković Tisza-verseit fordította magyarra, éppen így a saját Tiszáját, a saját kozmikus és mélyen személyes Tisza-élményét meg -emlékét „használta el”, „áldozta fel”. Ezért olvashatók Stevan Raičković Tisza-versei Fehér Ferenc-versekként (is). Az eredeti és fordítása párhuzamos közlése ebben a kontextusban a szokványosnál is mélyebb értelmet kap, vagyis a nyilvánvaló kulturális vonatkozások mellett vers- és fordításelméleti, nem utolsósorban hermeneutikai lecsapódásai (is) vannak.

A két költő találkozására Stevan Raičković kétnyelvű Tisza-könyvében tehát nemcsak a költői életrajzok metszéspontjai: mindketten 1928-ban születtek, a szabadkai gimnázium diákjai voltak, és Zentához meg a Tiszához kötődtek egy életre, miatt kerülhetett sor, hanem a költészet természetéből következően is. Ács Károlynak más szerep jutott ebben a különösen szép kötetben; ő is 28-as, ő is Szabadkán járt gimnáziumba, Raičkovićyal egy osztályba, ő is érti Raičković költészetét, de másként résztvevője e történetnek. A különbözőség méltóságával tartozik Raičkovićéhoz és Fehér Ferenchez. Ahogyan a festők is. A könyvet Tripolsky Géza gyűjteményéből Milivoj Nikolajević, Petrik Pál, Nikola Graovac, Milan Konjović, Milan Kerac, Ács József, Benes József, Zoran Petrović és Tóth József festményeivel, rajzaival illusztrálták.

A formálás drámáját létélményként megélt költők, fordítók, festők vannak együtt a Tisza-kötetben.

BÁNYAI János

SZATHMÁRI ISTVÁN KÉT STILISZTIKAI TANULMÁNYKÖTETÉRŐL

Szathmári István: *Stílusról, stilisztikáról napjainkban*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994 és Három fejezet a magyar költői stílus történetéből. *Nyelvtudományi Értekezések*, 140. sz., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1995

1. „A *Stílusról, stilisztikáról napjainkban* (. . .) Szende Aladár: *A magyar nyelv tankönyve középiskolásoknak* című munkájának a 2. tematikus füzeteként, tulajdonképpen segéd-könyvként jelent meg, a szerző szándéka szerint azzal a céllal, hogy „az olvasókkal megismertesse a legfontosabb stilisztikai tudnivalókat, a nélkülözhetetlen segédeszközö-

ket, a legcélravezetőbb elemző módszereket, a föltétlen szükséges szakirodalmat, egyáltalán a nyelvi-stilisztikai problémák meglátását, a nyelvi-stilisztikai gondolkodást” – olvassuk Fülöp Lajos Szathmári István professzor 70. születésnapja alkalmából készült *Emlékkönyv* (Budapest, 1995) egyik bevezető, *Szathmári István munkásságának fő irányai* című írásában. S jóllehet az itt mondottakat s idézetteket a könyvecske terjedelme is alátámasztja, a „segédkönyv” jelleg hangsúlyozása legalább annyira nem szabad, hogy megtévesszen bennünket, amennyire a könyv címe sem, mely egyszerre jelezheti a hozzáállás, a tanulmányíró alapkérdéseket vázoló szándékát, ahogyan azt is, hogy egy több évtizedes munkásság tapasztalatával megírt, több részből álló tanulmányt olvasunk, amelyben a szerző, a magyarországi stíluskutatás vezető egyénisége a maga szemléletét, a stíluskutatás alapkérdéseit megfogalmazza, egyben a maga stilisztika felfogásának az érvényességét is bizonyítva az egyes versemlezésekben. Szathmári István könyvét én így olvasom, s ezért is párosítom ismertetőmben újabb „könyvecské”-jével, a *Három fejezet a magyar költői stílus történetéből* ugyancsak több fejezetből álló tanulmányával, s kísérelm meg e tanulmányok alapján értelmezni Szathmári István stilisztikai szemléletét, s mindazokat az alapvetően fontos kérdéseket, amelyeket e tanulmánykötetek fölvetnek, mint a magyar stilisztikai kutatás jövője számára létfontosságúakat, s kidolgozásra váróakat.

Aki egy kicsit is tájékozott e tudományágban, eleve tudja, hogy a stíluskutatás, kezdve a kutatási terület, a ’stílus’ meghatározásától, az elméleti alapok tisztázásán át, a felmerülő kérdések sokaságát kínálja a mai kutatónak, legyen az „kezdő” kutató, vagy épp a stíluskutatás meghatározó egyénisége. Szathmári István tanulmányait ismertelve épp ezért azzal kezdeném, hogy Szathmári professzor, miközben hangsúlyozottan vállalja a maga szemléleti alapjainak alapvető változatlanóságát az elmúlt évtizedekben létrehozott tudományos stíluskutató munkásságában, ugyanilyen hangsúlyosan figyelmeztet a nyílt, a megoldatlan kérdésekre, melyekkel a stíluskutatónak napjainkban mindenképpen szembesülnie kell, s amelyeket valamiképpen, a tudományos követelményeknek eleget tevően meg is kell válaszolnia avégett, hogy a stíluskutatás elméleti és gyakorlati érvényessége, ne mondjam, a stilisztika mint tudományág funkcionalitása megőrződjön, sőt, kiteljesedve megszilárduljon.

2. Szathmári István stilisztikaszemléletének elméleti premisszái a kezdetektől fogva a Ch. Bally által megalapozott funkcionális stilisztika átgondolásából következnek, melyeket ő nem egyszerűen csak hangsúlyozottan vállal, hanem munkássága a *magyar funkcionális stilisztika* megalapozására, kidolgozására s érvényességének bizonyítására tett folyamatos tudományos kísérlet, ide értve az elméleti alapok, a szemléleti axiómák megőrzése mellett a megújulásra való szándékot is. Szathmári István funkcionális stilisztikaszemlélete *nyitott* kíván lenni minden olyan tudományos diszciplína iránt, amelyek, jóllehet más elméleti premisszákból, szemléleti axiómákból indulnak ki kutatási tárgyak meghatározásában, ám amelyek kutatási területei érintkeznek a stíluskutatás kérdéskörével, s ezért „segíthetik” a stilisztika tudományát.

„. . . a mai napig megmaradtam a funkcionális stilisztika – mondhatnám: a kibővült funkcionális stilisztika mellett, mert úgy láttam és látom, hogy a modern szemantikával, a szövegtannal, a pragmatikával, a regiszter-nyelvészettel, a beszédett-elmélettel, illetőleg a szociolingvisztikával stb. gyarapodó mai nyelvtudomány eredményeit lényegében zök-

kenőmentesen be tudja olvasztani ez a stilisztikai szemlélet és módszer” – írja Szathmári professzor akadémiai doktori értekezése, *A magyar irodalmi nyelv és stílus* téziseiben (1994/1996), s ugyanezt a gondolatot fogalmazza meg a *Hol tart ma a stilisztika?* tanulmánykötet (Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996) *A funkcionális stilisztika megalapozása* című bevezető tanulmányában.

A szakmabeliek előtt nem kell hangsúlyozni, hogy ez a *nyitottság* mennyire fontos. Maga Szathmári István az, aki figyelmeztet e nyitottság életbevágó fontosságára nemcsak a funkcionális stilisztika, hanem egyáltalán a stilisztika mint tudományág fennmaradása érdekében. S miközben pontosan érzékeli a problémát, ugyane tanulmányában hittel vallja, hogy a funkcionális stilisztika „képes a nyelvészet és az irodalomtudomány legújabb eredményeinek legnagyobb hányadát magába olvasztani – az eklekticizmus veszélye nélkül”.

Meggyőződésem, hogy ez valóban lehetséges, miként meggyőződésem az is, hogy a modern magyar stilisztika megteremtése nem képzelhető el a funkcionális stilisztika kutatási eredményeinek a felhasználása nélkül, s nincsenek kétségeim afelől sem, mégha léteznek is ilyen felfogások, hogy a stilisztikát mint tudományágat nem nélkülözheti egyetlen olyan nyelvelmélet sem, amely a maga komplexitásában kíván foglalkozni a *nyelvhasználattal*, tehát az élő beszéddel s az írott „beszéddel”, a tudományos és irodalmi szövegekkel.

Az alapvető kérdés számomra az, hogy a stilisztikát a nyelv(használat)-elmélet és a szövegelmélet rész tudományának tekintsük-e, vagy pedig olyan stilisztikát kívánjunk létrehozni, amely a nyelvelméleti társtudományok eredményeit felhasználva önálló tudományágként akar létezni – ez esetben *kibővült funkcionális stilisztikaként*.

Lehetséges, hogy félreértésről van szó, amikor úgy látom, ezt a kérdést Szathmári István sem tisztázta kellő egyértelműséggel. A magam elsődleges válasza az lenne, hogy a nem a mondattan után következő szövegten, hanem a Petőfi S. János által megfogalmazott formál-logikai s hermeneutikai szövegelmélet (szövegten) keretében szükséges rész tudományként e kibővült funkcionális stilisztika meglelné a helyét s szerepét, és semmiképpen sem kellene arra törekedni, hogy a stilisztika, magába olvasztva a társtudományok eredményeit, a nyelvhasználat jellemzőinek komplex elméleti leírására vállalkozzon, teljesen önálló s tudományágként. Erre a feladatra egyébként Petőfi S. János szövegelmélete sem vállalkozik.

Hogy Szathmári István kibővült funkcionális stilisztikájának kutatási eredményei, vagy akár a még csak feladatokként megfogalmazott kérdések elhelyezhetők Petőfi S. János tágabb szövegelméleti keretében, azt már konkrét tanulmányok is bizonyítják. Utalok itt egyedül Vass László: *Szupertextuális kohézió és stilisztika* című tanulmányára (*Szemiotikai Szövegten 1.* Szeged, 1990, 45–55. l.).

A kérdés természetesen igen összetett, annál is inkább, minthogy a stilisztika kutatási területe nem egyszerűen a beszédben, a szövegekben érvényesülő (egyéni/„emocionális”) nyelvhasználat, vagy a költői szövegek stíluskohéziválásának, az adott költői nyelv (vagy élőbeszéd) stilisztikai jegyeinek a feltárása, hanem a korstílusok s a stílusirányzatok tanulmányozása s leírása is. A nyelvi sztenderdtől való eltéréseket vizsgálva a nyelvi normarendszer(ek)től való ’eltéréseket’ tehát történeti folyamatosságukban kell tudnia

vizsgálni s tipologizálni. S ehhez a nyelvi normarendszer diakrón vizsgálataira kell támaszkodnia; a *stílustörténet*, egy diakrón stílustipológia megírásához, megalkotásához viszont a legkomplexebb szövegelmélet is legfeljebb csak elméleti keretet, támpontokat biztosíthat.

A nyelvi normarendszer diakrón vizsgálataira támaszkodó egyéni nyelvhasználatot vizsgáló stilsztika problémáit én összetettebbnek látom, mint azt a már többek által megfogalmazott kérdést: képes-e a stilsztika tudománya és módszertana az *egyedi* szövegeket kialakító stilsztikai tényezőket vizsgálni s leírni. Szathmári István stilsztikai verselemzése is bizonyítja, hogy ez lehetséges. Ugyanakkor Szathmári István is figyelmeztet a tényre, hogy az elmúlt korok nyelvi sztenderdjeire csak következtethetünk nyelvemlékeink, a fennmaradt szövegek alapján. Nyelvtörténészeink kutatásait a legteljesebb elismerés kell illesse, ám elégségesek-e az adott kor nyelvi normáját jellemző, általuk feltárt rendszerszerűségek ahhoz, hogy a történelmi nyelvhasználat (a nyelvhasználat rétegezettségére is gondolva) és a diakronitásban tekintett nyelvi sztenderd összefüggésrendjét leírassuk. Bizonyára nem. „A normarendszer kutatásakor az eddiginél még jobban figyelembe kell vennünk a teljes nyelvi életet, benne a mindenkori beszélt, illetve társalgási nyelvet . . .” – írja Szathmári István akadémiai doktori értekezésének téziseiben, „a teljes nyelvi élet” vizsgálata viszont csak szintron vizsgálat lehet, a „mindenkori beszélt nyelv”-et mára csak rekonstruálhatják a nyelvtörténészek, bármennyire is fontos lenne a stilsztikai kutatás számára a történelmi korok nyelvhasználatának (a beszélt nyelvnek) nyelvi-stilsztikai jegyeinek a diakrón vizsgálata s jellemzése. Ami lehetséges, s amire már történet is értékes, példamutató vállalkozás (a kolozsvári Szabó Zoltán *Kis magyar stílustörténet*. Budapest, 1982, könyvére gondolok), s amelyre Szathmári István verselemzése is irányulnak, az a költői nyelv (az írott szövegek) alakváltozatainak a stílustörténete, a korstílusok és a stílusirányzatok, valamint az egyéni költői/írói nyelvhasználat nyelvi-stilsztikai jellemzőinek rendszerszerű leírása, a szövegtipológiákkal párhuzamos stílustipológiák megalkotása a fennmaradt nyelvemlékek, majd a kialakult művelődési/irodalmi élet szövegeinek alapján.

3. A Szathmári István által kidolgozott funkcionális stilsztikáról mindenképpen el kell mondani, hogy önmagában teljes értékű rendszert alkot. Szemléleti alapja, hogy „a stílus a kommunikációs helyzetnek megfelelő beszédváltozat”, melynek alapkategóriája „a stílusérték”, az a „többlet”, mely mint „járulékos közlemény”, illetve mint „eltérés” a normától vizsgálható, mikor is a denotatív jelentés mellett vagy helyett érvényesülő konnotatív, „a másodlagos, származékos jelentés” nyelvi-stilsztikai hordozóinak a rendszerezése, a „kettős kódolás” vizsgálata a nyelvi-stilsztikai eszközök rendszerezését is lehetővé teszi. E rendszer részletes ismertetésére itt nincs módom; rendszerezési iránya, ahogyan maga is írja, a leíró nyelvtan rendszerezését követi. Rendszerezésében külön „szintekként” jelölve foglalkozik 1. a hangtani jelenségekkel s a zeneiséggel; 2. a szó- és kifejezőkészlet stilsztikai vonatkozásaival; 3. az alak- és mondattani jelenségek stilsztikai lehetőségeivel; 4. külön a költői képpel, a szójelentés kitágulása eredményezte alakzatokkal; 5. a szövegstilsztikai jelenségekkel, amelyek alatt a „mondaton túlmutató jelenségeket” érti. Ez utóbbi rendszerezését külön fontosságúnak tartom, jóllehet az általa vizsgált s rendszerezett szövegstilsztikai jelenségeket én nem a szövegten, hanem a

szövegnyelvészettel való összefüggéseiben tárgyalnám –, a 'szövegten' kifejezést komplex szövegelméletként fogva fel, melyben a stilisztika részdiszciplínaként jut fontos szerephez.

Az általa vizsgált szövegstilisztikai jelenségek az én felfogásomban a szöveg hierarchikus nyelvi megszervezettségében fellelhető stílusértékek, melyek feltárása önmagában nem elégséges ahhoz, hogy az adott szöveg jelentésstruktúrájának (üzenetének) az értelmességét elvégezzük.

A stilisztikai eszközök szintjeinek a rendszerezésekor külön foglalkozik az extralingvális elemekkel. Rendkívül helyénvalóan állapítja meg, hogy „szemantikai szint nincs, mivel a jelentés szinte alapja – bár különböző arányban – minden szintnek”. A „stílusérték” nyilvánvalóan mindig „jelentésérték” is, miként a saussure-i „nyelvi érték” is jelentésértéknek minősül már a strukturalista szemantikában is.

Hangsúlyoznám mégis, hogy az egyedi szövegek jelentésstruktúráját külön is elemeznünk kell, mégpedig a szövegnyelvészeti módszertanával, amikor is a különböző szinteken feltárt jelentéshordozó stílusértékek a kompozíció jelentésstruktúrájának a részelemekeként érvényesülnének. A probléma nyilvánvalóan összetett, és sok a bizonytalansági tényező, amely, ahogyan Szathmári István is írja, a 'szövegten', a szöveg rendszerezett tudományában még meglevő bizonytalansági tényezőkből is következik. Attól azonban mindenképpen óvakodnunk kell, hogy a szöveg „üzenetét” intuitíve értelmezzük, miként – másrészt – attól is, hogy egy stílus (történetesen a szecesszionista stílus) rendszeres leírása után egy irodalomtörténeti értékelést kritikátlanul fogadjunk el, ami esetenként megtörténik (lásd Király István elmarasztaló véleményének elfogadását, mely elutasító véleményhez a stíluselemzés semmiképpen nem vezethette őt).

4. Rendkívül fontosnak tartom a mindkét könyvben fellelhető korstílusra és stílusirányzatokra vonatkozó meghatározásait s jellemzéseit, s külön az egyes versek nyelvi-stilisztikai elemzéseit, melyek mindig bizonyító erejűek. Így a *Stílusról, stilisztikáról napjainkban* tanulmánykötetben az impresszionista stílusról mondottakat tökéletesen igazoló Tóth Árpád *Esti sugárkoszorú* versének stilisztikai elemzését, mely egyben a konkrét vers magasrendű esztétikumát is felmutatja.

A *Három fejezet a magyar költői stílus történetéből* tanulmánykötet már a címében megfogalmazza a szándékot, a korstílusok és a stílusirányzatok meghatározása egy stílustörténet, a magyar költői stílus történeti tipologizálásának a célkitűzésével történik; ugyanakkor bevezető tanulmányában valamivel részletesebben fejti ki a kibővült funkcionális stilisztika szemléletét s módszertanát, valamint a vállalhatónak látott feladatokat. Külön foglalkozik a szöveg és a stilisztika kérdésével is, az általa képviselt 'szövegstilisztika' pontosabb meghatározását is adva. A szövegstilisztikai vizsgálat rendszerező elve: „a) a mondaton túlmutató és b) a szövegegészre kiható nyelvi és nyelven kívüli eszközök vizsgálata”, melynek érvényessége a verselemzések során példamutatóan bebizonyosul, s így juthat el a 'stíluskohézió' vizsgálatához – az egyedi szövegen belül maradván, s a stílusirányzat vagy korstílus egészére vonatkozóan.

Szathmári István e könyvének tanulmányai valójában a nem magyar szakemberek és egyetemi hallgatók számára íródtak finnországi egyetemi tanári tartózkodása során, s mint ilyenek példamutató áttekintést nyújtanak a magyar irodalmat kevésbé ismerő, vele foglalkozni kívánók számára – a magyar irodalom általános jellemzésében, a magyar

irodalom történetének korszakolásában. Jóllehet nem tartom magam igazán kompetensnek, hogy korszakolásáról véleményt mondjak, a magam tudása s az ő érvelése alapján is alkalmasnak tartom ezt a korszakolást, messzemenően egyezve azzal a meglátásával is, miszerint a „mai magyar irodalom megjelölésű rész” „belső elhatárolására” mindenképpen szükség van; s erre történetek is már kísérletek (lásd pl. Kulcsár Szabó Ernő könyvét). Szathmári István vázolja Szabó Zoltán már hivatkozott könyvének korszakolását, s úgy gondolom, miként Szabó Zoltán korszakolásában, úgy az övében is elkülöníthetők lennének további 'alkorszakok' (például a századforduló irodalmát én külön alkorszakként vizsgálnám).

A korszakolás végső, megnyugtató pontosításához bizonyára a 'korstílus' és a 'stílusirányzat' egészen szabatos elkülönítése s értelmezése szükséges, s ezért nagyon fontos, hogy tanulmányában külön fejezetben tárgyalja e kérdést, az e kérdés kapcsán kialakult vitába is betekintést nyújtva.

Amit a három itt tárgyalt korszak stílusát (a középkori magyar irodalom stílusa; a reneszánsz és a századforduló stílusirányzataiból a szecesszió) megközelítő módszertanról előzetesen elmond, azt elemzéseiben példamutatóan alkalmazza is.

A középkori magyar irodalom stílusáról főbb vonalakban szólva elvégzi *Az ómagyar Mária-siralom* teljes elemzését, a szöveget Benkő Loránd olvasata alapján közelítve meg. A stilisztikai elemzés hitelesen bizonyítja, hogy ez a szöveg „nagy erőpróba és előiskola volt a magyar nyelv és stílus számára”, miközben a stíluselemzés során a szöveg a maga nyelvi-kompozicionális egységében, esztétikai értékében tárul fel előttünk.

Példamutatónak tartom „tanári” módszertanát a reneszánsz stílus bemutatásakor is, gondolok itt olyan módszertani „apróságokra” is, mint a „Bakfark zenét hallgattatni a tárgyalás előtt” utasításokra, mely a nem magyar nyelvű s a magyar nyelvű hallgatók számára egyaránt hasznos „hangulatkeltés” lehet. Ezt követően a reneszánsz művészet s eszmeáramlat magyarországi térhódítását értelmezi, s ezt követi a Balassi Bálint, mint „igazi reneszánsz egyéniség” életéről és életművéről írt vázlat, mely mind bevezetőként szolgál az *Egy katonának* költemény stíluselemzéséhez. A különböző szinteken megmutatkozó stílusértékek elemzése mellett külön fontosságúnak tartom a Balassi-strófa elemzését. A vers elemzése a funkcionális stilisztika alkalmasságát példamutatóan bizonyítja, s minden bizonnyal eleget tesz azoknak az elvárásoknak, amelyeket Szathmári István a „stilisztikai gondolkodás” tanítása, elsajátítása érdekében a mindenkori stílusutató számára megfogalmazott.

A századfordulóról, stílusirányzatairól, s külön a szecesszióról írt vázlatai hasonlóan igényes bevezetések Ady Endre *Sóhajlás a hajnalban* versének stilisztikai elemzéséhez, melynek középpontjában a „Mi teszi alapjaiban szecesszióssá ezt a költeményt?” kérdése áll, a stilisztikai elemzés tehát nem annyira a vers nyelvi-stilisztikai egységét s még kevésbé Ady költészetében elfoglalt helyét vizsgálja, hanem a 'szecessziós stílust' mutatja fel. E szecessziós stílus 'stíluskohézió' értékű jellemzőinek a felmutatására bizonyosan nagy szükség van, a magam részéről mégis sajnálom, hogy a meggyőző stíluselemzés nem kísérel meg e nagyszerű Ady-verset egyedi esztétikai „tárgyként” és szöveggörnyezetében (Ady szecessziós lírájában) értelmezni, hogy a szöveg ne csupán „példaversként” mutakozzon meg előttünk, hanem a maga esztétikai értékében is, miként az elemzett

Balassi Bálint-vers. Ezáltal a többek által megkérdőjelezett (magyar) irodalmi szecesszió értékei is bizonyítottabbak lehetnének.

E hiányérzetek megfogalmazása semmit sem von le abból az állításból, miszerint Szathmári István funkcionális stilsztikaszemlélete és stíluselmzései megkerülhetetlenek mindannyiunk számára, akik az irodalmi szövegek stilsztikumának az elemzésére, de mondhatnám úgy is, hogy a nyelvhasználat „irodalmisságának” az elemzésére vállalkozunk; s csak kívánni tudom, hogy teljék erejéből a *magyar költői stílus történetének* a megírására.

DANYI Magdolna

EGY ÉRTELMISÉGI VESSZŐFUTÁSA

Hornyik György: *Morotva*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1996

A történet főhősének, Hodik Jánosnak végzete, vagyis a betegsége gyógyíthatatlanságának megállapítása és bekövetkezett halála közötti féltévnyi időszak teremt alkalmat a személyesség kereteit meghaladó élettörténet elmondásához. A harmadik személyű, a történeteket bizonyos távolságból szemlélő, mérlegelő és összegező elbeszélő, akár az a „láthatatlan katedra mögött” ténykedő tanár is lehetne, akit Hodik saját lelkiismereteként azonosít és „hideg észlény”-ként jellemez. „Hodik János nyugalmazott gimnáziumi tanár és lektor, már csak fél éved van hátra, és nincs mellébeszélés, mint ahogyan tanár korodban te sem engedted a diákjaidnak” – szólítja fel önmagát a számvetésre. A történésekben, eseményekben és viszonylataiban gazdag életpálya végkimenetele és eredménye (pontosabban eredménytelensége és kilátástalansága: „morotvája”) ismert, e végletes perspektívából megváltoztathatatlan, csak összefüggései tárhatók fel. Erre vállalkozik a mindennel számot vető lelkiismeret.

Úgy látszik, irodalmunkban a kilencvenes évek a családi és önéletrajzi történetek feltárásának és megformálásának ideje. Hornyik György *Morotva* című regénye is ebbe a sorba, illetve típusba helyezhető. Művének egyénítő vonását az a tényszerűség, riporteri hűvösség jelenti, amely elhatárolja az érzelmi azonosulást, személyességet, a közvetlen megnyilatkozást előtérbe helyező prózaírói törekvésektől. Így családja történetének, illetve főhőse portréjának jellemzői, vonásai élesebben rajzolódhatnak ki.

A Hodik Jánosnak nevezett regényhős életpályája tipikusnak mondható e térségben. A faluról és alacsonyról induló, önerőből viszonylag magasra jutó, de önmagával és a világgal is meghasonló értelmiségi vesszőfutása ez. Életébe külsőleg determináló tényezők (származás, társadalmi igazságtalanságok, háború, diktatúra) éppúgy beleszólnak, mint ahogy belső jellemtulajdonságai is meghatározzák sorsa kimenetelét. Ez utóbbi tényezők szinte antagonisztikusak, egymásnak feszülve alakítják jellemét: a szorgalom néz szembe a korhelységgel, a tudatosság a tehetség felelőtlen eltékozlásával, az egyenes tartás a szenvedélybetegséggel; a széles látókörű entellektűl vív harcot az iszákos lumpennel. Mindehhez a századunk és vidékünk történelméből ismert események képeznek kulisszát: a két háború közötti Jugoszláv Királyság a maga zűrzavaros és kiszámíthatatlan intézkedé-